

Dr. sc. Hikmet KARČIĆ

*Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti
i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Bosna i Hercegovina*
E-mail: karcichikmet@gmail.com

Dr. sc. Jasmin MEDIC

Institut za historiju Univerziteta u Sarajevu, Bosna i Hercegovina
E-mail: jasmin_med@hotmail.com

1.01 Izvorni naučni rad/Original scientific article

UDK/UDC: 94:930.2:32.019.5(497.6)"20" (093)

DOI: <https://doi.org/10.52259/historijskipogledi.2026.9.15.426>

Primljeno/Received: 20. 02. 2026.

Prihvaćeno/Accepted: 26. 04. 2026.

DEKONSTRUKCIJA JEDNOG NARATIVA: ANALITIČKE GREŠKE I HISTORIJSKA SELEKCIJA U IZVJEŠTAVANJU O BOSNI I HERCEGOVINI¹

Apstrakt: Ovaj rad predstavlja kritičku analizu teza koje je Marie-Janine Calic iznijela u časopisu *ZEIT Geschichte* o savremenoj Bosni i Hercegovini, Sarajevu i bošnjačkom stanovništvu. Autori argumentiraju da se u spornom tekstu reproduciraju narativi koji Bosnu i Hercegovinu smještaju u okvir kulturne i civilizacijske sumnje, pri čemu se bošnjačko-muslimanska većina implicitno predstavlja kao faktor destabilizacije u širem evropskom kontekstu.

U uvodnom dijelu rada ukazuje se na dugotrajan obrazac stigmatizacije Sarajeva i Bošnjaka, koji se ogleda u tvrdnjama o navodnoj "arabizaciji" i "islamizaciji" grada. Autori naglašavaju da takve teze nemaju empirijsko utemeljenje, budući da su obim turističkih posjeta i investicija iz zaljevskih zemalja u Bosni i Hercegovini manji nego u nizu drugih evropskih država, gdje slične pojave ne izazivaju moralnu paniku niti civilizacijske rasprave. U tom kontekstu ističe se asimetrija u tretmanu Bosne i Hercegovine u odnosu na susjedne zemlje koje također održavaju intenzivne političke i ekonomske veze s državama Bliskog istoka, ali bez slične simboličke problematizacije.

Središnji dio rada sistematski osporava nekoliko ključnih tvrdnji. Prvo, odbacuje se interpretacija da je Alija Izetbegović u Islamskoj deklaraciji

¹ Ovaj rad je reakcija na članak Marie-Janine Calic *Jugoslawiens gebrochenes Herz* objavljen 28. novembra 2025. godine, u njemačkom stručnom časopisu *ZEIT Geschichte*. Navedeni odgovor na njemačkom jeziku prosljeđen je njemačkim medijima. Marie-Janine Calic, *Jugoslawiens gebrochenes Herz: Durch den Bosnienkrieg werden Muslime und Christen zu Feinden*, *ZEIT Geschichte*, Nr. 6, Hamburg 2025.

zagovarao panislamsko carstvo, naglašavajući da takvo čitanje proizlazi iz selektivnih i politički instrumentaliziranih interpretacija iz 1980-ih, a ne iz samog teksta. Ukazuje se da dokument nije predstavljao operativni politički program, niti je bio osnova zvanične politike nakon 1990. godine. Drugo, osporava se teza o organiziranoj „reislamizaciji” koju su navodno provodile Stranka demokratske akcije (SDA) i Islamska zajednica, uz argument da nije postojao institucionalni pokušaj uvođenja šerijatskog prava niti obaveznog vjerskog odijevanja, te da je političko djelovanje ostalo unutar sekularnog ustavnog okvira. Treće, preispituju se tvrdnje o “hiljadama mudžahedina”, uz isticanje da je broj stranih boraca bio ograničen i da je njihovo dugoročno prisustvo ostalo marginalno, dok su strane dobrovoljce imale i druge zaraćene strane.

Rad također analizira tvrdnju da Sarajevo gubi multikulturalni karakter, argumentirajući da su demografske promjene primarno posljedica rata, opsade i etničkog čišćenja, a ne planske poslijeratne nacionalizacije. Posebno se naglašava da su migracijski obrasci nakon rata oblikovani etničkom teritorijalizacijom cijele zemlje, a ne isključivo politikama u glavnom gradu. Teza o transformaciji Sarajeva u “panislamski grad” zbog investicija iz zemalja Zaljeva odbacuje se kao zamjena ekonomskog prisustva za ideološki utjecaj, pri čemu se podsjeća da su političke institucije, zakonodavstvo i javni prostor ostali sekularni i pluralni.

Posebna pažnja posvećena je tvrdnji o podjednakoj upotrebi “religijske propagande” svih strana uoči rata. Autori ističu da takvo izjednačavanje zanemaruje asimetričnu prirodu političke mobilizacije i presuđene činjenice o odgovornosti za planiranje i provođenje sistematskih zločina. Slično tome, navodi o širokoj i koordiniranoj isporuci oružja iz muslimanskih zemalja ocjenjuju se kao pojednostavljeni i historijski nedovoljno potkrijepljeni, uz naglasak da je međunarodni embargo imao različite i kompleksne implikacije. Autori upozoravaju da interpretacije kakve nude sporni tekstovi mogu biti instrumentalizirane u takvim političkim okvirima, čime se akademski diskurs nehotice uklapa u šire ideološke agende.

Zaključno, rad tvrdi da analizirane teze ne nude uravnoteženu historiografsku interpretaciju, već selektivno čitanje ratnog i postratnog konteksta koje Bosnu i Hercegovinu predstavlja kao trajno “problematičan” evropski prostor. Umjesto empirijski utemeljene analize institucionalnih i političkih procesa, u fokus se stavljaju kulturno-identitetske pretpostavke, čime se reproducira paradigma sumnje prema bošnjačko-muslimanskoj zajednici i njenoj političkoj legitimnosti, uz zanemarivanje kompleksnosti historijskih uzroka i posljedica rata.

Ključne riječi: Bošnjaci, Bosna i Hercegovina, Sarajevo, ZEIT Geschichte, narativ, diskurs, reakcija.

DECONSTRUCTION OF A NARRATIVE: ANALYTICAL ERRORS AND HISTORICAL SELECTIVITY IN REPORTING ON BOSNIA AND HERZEGOVINA

Abstract: *This article presents a critical analysis of the theses advanced by Marie-Janine Calic in ZEIT Geschichte concerning contemporary Bosnia and Herzegovina, Sarajevo, and the Bosniak population. The authors argue that the contested text reproduces narratives that place Bosnia and Herzegovina within a framework of cultural and civilizational suspicion, implicitly portraying the Bosniak-Muslim majority as a destabilizing factor within the broader European context.*

In the introductory section, the article identifies a long-standing pattern of stigmatization directed at Sarajevo and the Bosniaks, reflected in claims about the alleged “Arabization” and “Islamization” of the city. The authors emphasize that such assertions lack empirical grounding, noting that the volume of tourism and investment from Gulf countries in Bosnia and Herzegovina is lower than in a number of other European states, where similar developments do not provoke moral panic or civilizational alarm. In this regard, the article highlights an asymmetry in the treatment of Bosnia and Herzegovina compared to neighboring countries that also maintain intensive political and economic ties with Middle Eastern states, yet without comparable symbolic problematization.

The central part of the article systematically challenges several key claims. First, it rejects the interpretation that Alija Izetbegović advocated a pan-Islamic empire in his Islamic Declaration, arguing that such readings stem from selective and politically instrumentalized interpretations from the 1980s rather than from the text itself. The document, it is stressed, did not constitute an operational political program nor did it form the basis of official policy after 1990. Second, the article disputes the claim of an organized “re-Islamization” allegedly pursued by the Party of Democratic Action (SDA) and the Islamic Community, arguing that there was no institutional attempt to introduce sharia law or mandatory religious dress, and that political practice remained within a secular constitutional framework. Third, it reassesses claims about “thousands of mujahideen,” emphasizing that the number of foreign fighters was limited, their long-term presence marginal, and that foreign volunteers were present on other warring sides as well.

The article further examines the assertion that Sarajevo has lost its multicultural character, contending that demographic changes are primarily the result of war, siege, and ethnic cleansing rather than of a deliberate postwar nationalization project. It underscores that postwar migration patterns were shaped by the broader ethnic territorialization of the country, not exclusively by policies in the capital. The thesis that investments from Gulf countries are transforming Sarajevo into a “pan-Islamic city” is rejected as a conflation of economic presence with ideological influence, with the reminder that political institutions, legislation, and public life have remained secular and pluralistic.

Particular attention is devoted to the claim that all sides made equal use of “religious propaganda” prior to the war. The authors argue that such equivalence ignores the asymmetrical nature of political mobilization and the judicially established facts regarding responsibility for the planning and execution of systematic crimes. Similarly, allegations of broad and coordinated arms deliveries from Muslim-majority countries are described as oversimplified and historically insufficiently substantiated, especially given the complex implications of the international arms embargo. The authors caution that interpretations of this kind may be instrumentalized within contemporary political contexts, allowing academic discourse to become inadvertently aligned with broader ideological agendas.

In conclusion, the article maintains that the analyzed theses do not offer a balanced historiographical interpretation but rather a selective reading of the wartime and postwar context that portrays Bosnia and Herzegovina as a permanently “problematic” European space. Instead of an empirically grounded analysis of institutional and political processes, cultural-identitarian assumptions are foregrounded, thereby reproducing a paradigm of suspicion toward the Bosniak-Muslim community and its political legitimacy, while neglecting the complexity of the historical causes and consequences of the war.

Key words: *Bosniaks, Bosnia and Herzegovina, Sarajevo, ZEIT Geschichte, narrative, discourse, reaction.*

Uvod

U protekle tri decenije Sarajevo, Bosna i Hercegovina te bošnjačko stanovništvo više puta su postajali pogodno mjesto za političke projekcije, sumnjičenja i stigmatizacije. Malo je društava koja su preživjela koordiniranu kampanju uništenja, a da su potom iznova bila prisiljena dokazivati kako ne predstavljaju prijetnju upravo onom kontinentu čije su demokratske vrijednosti branili po cijenu vlastitih života. Taj paradoks, u kojem su žrtve prisiljene legitimirati vlastitu nenasilnu poziciju, predstavlja jedno od problematičnijih nasljeđa postjugoslavenskog diskursa.

U tom kontekstu, fokusiranje na navodnu “arabizaciju” ili “islamizaciju” Sarajeva nije samo empirijsko, nego i naučno neutemeljeno. Broj turista iz arapskih zemalja koji posjećuju Bosnu i Hercegovinu znatno je manji nego u Švicarskoj, Poljskoj, Austriji ili Azerbejdžanu. Isto tako, obim investicija iz zemalja Zaljeva u Bosni i Hercegovini osjetno je manji nego u mnogim drugim evropskim državama, uključujući i članice Evropske unije koje aktivno podstiču takve kapitalne tokove. Ipak, ti primjeri ne izazivaju slične rasprave niti “moralne osude”.

Članak Marie-Janine Calic dodatno zanemaruje širi geopolitički kontekst zapadnog Balkana, u kojem više država održava bliske ekonomske i

političke veze kako sa zemljama Zaljeva tako i s Iranom. Hrvatska ostvaruje značajne koristi od investicija iz zaljevskog prostora, dok Srbija otvoreno nabavlja iranske dronove i sarađuje s akterima čiji se ideološki profili u većoj mjeri udaljavaju od evropskih normi nego bilo šta što se dešava u Bosni i Hercegovini. Takvi odnosi tumače se kao pragmatična vanjska politika. Samo u slučaju Bosne i Hercegovine rasprava se oblikuje kroz ton kulturne uzbune i navodnih civilizacijskih sumnji.

Ova asimetrija nije slučajna. Nesrazmjerna pažnja usmjerena prema Bosni i Hercegovini proizlazi iz činjenice da je najbrojniji narod u zemlji, Bošnjaci, većinski muslimanski. Narativ nepovjerenja, pretpostavka latentne prijetnje i stalna nastojanja za discipliniranjem identiteta u značajnoj mjeri podsjećaju ili upućuju na obrasce argumentacije korištene kako uoči i tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu, tako i u protekle tri decenije, radi opravdavanja isključivanja, nasilja i, u mnogim slučajevima, genocida. Pojava takvih obrazaca u etabliranim medijima danas otvara i metodološka i etička pitanja.

Za nas kao istraživače rata i njegovih posljedica, ovi argumenti su poznati: tvrdnje da su Bošnjaci inherentno strani, da se Sarajevo udaljava od Evrope ili da sama demografska prisutnost djeluje destabilizirajuće na zapadni Balkan. Takve tvrdnje nemaju sociološko ni političko uporište, ali opstaju jer se nadovezuju na već etablirane ideološke konstrukcije. Upravo zato je sporni članak izazvao snažnu reakciju. Naime, on nudi selektivnu interpretaciju historijskih procesa, ali i reproducira narative koji su nekada služili dehumanizaciji čitave populacije.

Za nas, koji se konfliktom i njegovim posljedicama bavimo naučno, odgovor na takve reprezentacije predstavlja čin intelektualne odgovornosti. To je posebno važno imamo li u vidu bolna historijska iskustva i trajnu sklonost javnog diskursa reprodukciji starih, dobro poznatih iskrivljenja. Stoga ćemo, prije svega iz metodoloških i profesionalnih razloga, u nastavku analizirati najspornije segmente predmetnog teksta.

Tvrdnja: Alija Izetbegović je zagovarao panislamsko carstvo od Maroka do Indonezije

Često ponavljana tvrdnja da je Alija Izetbegović u *Islamskoj deklaraciji*² zagovarao panislamsko carstvo “od Maroka do Indonezije” zasniva se na gruboj pogrešnoj interpretaciji i selektivnim citatima koje su jugoslavenski sudovi 1983. godine instrumentalizirali u političke svrhe.³ Ovu interpretaciju preuzela je i ideološki zaoštrila srpska nacionalistička propaganda uoči i tokom rata, kako bi

² Ivan Ejub Kostić, *Između vere i nacije: Pokret Mladi muslimani 1939–1990*, Akademska knjiga, 2025; Amir Karić, *Panislamizam u Bosni*, Connectum 2006.

³ Rajko Danilović, *Sarajevski proces 1983*, Bosanska riječ, Tuzla 2006.

Bošnjake predstavila odgovornima za izbijanje sukoba pod optužbom da žele uspostaviti “islamsku državu u Bosni i Hercegovini”.

Ni izdanje iz 1970. ni ono iz 1990. godine ne sadrži poziv na jedinstvenu teokratsku supersilu niti na pretvaranje Bosne i Hercegovine u islamsku teokratiju. Izetbegović govori u normativnim okvirima o muslimanskom svijetu uopće, iznoseći opće refleksije o religiji i društvu, a ne konkretne institucionalne ili teritorijalne projekte. Nekritičko ponavljanje tadašnje jugoslavenske interpretacije perpetuira političku propagandu koja je služila delegitimizaciji bošnjačkih političkih aktera.

Iako *Islamska deklaracija* sadrži konzervativne i islamski obojene elemente, iz nje se ne može izvesti projekat panislamskog carstva niti je odražavao stvarnu politiku Izetbegovića kao predsjednika, koja je bila jasno utemeljena u sekularnom ustavnom okviru. Ispravna interpretacija *Islamske deklaracije* zahtijeva čitanje u kontekstu jugoslavenskog represivnog aparata Hladnog rata, a ne kao doslovnog političkog programa za Bosnu i Hercegovinu. Važno je napomenuti i da je sama *Islamska deklaracija* prije rata bila uglavnom nepoznata čak i unutar vodećih bošnjačkih intelektualnih i političkih krugova te da njen sadržaj nikada nije bio dio zvaničnih partijskih ili vladinih programa nakon 1990. godine.

Tvrdnja: SDA i Islamska zajednica željele su “reislamizirati” naciju i uvesti obavezu nošenja vela

Tvrdnja da su SDA i Islamska zajednica tokom 1990-ih provodile ciljanu “reislamizaciju” bošnjačke nacije i pokušavale uvesti obavezu nošenja vela nema empirijsko uporište i iskrivljuje političku stvarnost tog vremena. SDA je bila široko profilirana etnonacionalna stranka čije je biračko tijelo obuhvatalo i sekularne i umjereno religiozne građane, te se ni u kojem slučaju ne može karakterizirati kao islamistički pokret.

Ne postoje dokazi o državnom programu kojim bi se nametalo nošenje vela, ograničavali mješoviti brakovi ili uvodio šerijatski pravni sistem. Uvođenje islamskog prava u Bosni i Hercegovini nikada nije bilo moguće, čak ni da je postojala politička volja, budući da je SDA vladala u koaliciji sa srpskim i hrvatskim strankama. Ni u većinski bošnjačkim kantonima nakon rata SDA nije raspolagala ustavnom većinom za takve promjene niti je pokretala inicijative u tom pravcu, čak ni u onim dijelovima Bosne i Hercegovine u kojima je imala apsolutnu vlast.

Iako je u ranim 1990-im došlo do kulturne islamske revitalizacije, političko vodstvo SDA je kontinuirano potvrđivalo odvojenost religije i države i djelovalo unutar sekularnog ustavnog poretka. Narativ o organiziranoj “reislamizaciji” više služi reprodukciji stereotipa nego ozbiljnoj analizi političkog razvoja Bosne i Hercegovine.

Tvrdnja: “Nekoliko hiljada mudžahedina” borilo se u Bosni i Hercegovini i osnovalo trajne selefijske zajednice

Često ponavljana tvrdnja da se u Bosni i Hercegovini borilo “nekoliko hiljada mudžahedina” koji su potom osnovali trajne selefijske zajednice znatno preuveličava historijske činjenice i nije u skladu s naučnim konsenzusom.⁴ Istraživanja pokazuju da se broj stranih islamističkih boraca kretao između 500 i 1.500, pri čemu procjene rijetko prelaze 1.800. Nakon rata u zemlji je ostalo svega nekoliko desetina njih, dok je većina, pod političkim pritiskom, naročito Sjedinjenih Američkih Država, te u skladu s odredbama Dejtonskog sporazuma, napustila Bosnu i Hercegovinu.

Važno je naglasiti da fenomen stranih dobrovoljaca nije bio isključivo muslimanski niti bošnjački. Sve vojske koje su djelovale u Bosni i Hercegovini imale su strane borce. Na strani bosanskih Srba borili su se ruski i grčki dobrovoljci, od kojih su pojedine jedinice učestvovala u teškim ratnim zločinima, uključujući masake. Najpoznatiji je slučaj učešća grčkih dobrovoljaca (Grčke dobrovoljačke garde koja je bila integrirana u Vojsku Republike Srpske) u ulasku u Srebrenicu u julu 1995. godine.⁵ Istovremeno, zapadni dobrovoljci, među njima desničarski ekstremisti i neonacisti iz više evropskih zemalja, priključili su se snagama bosanskih Hrvata. Procjene govore da je samo u HVO bilo najmanje 1.000 dobrovoljaca iz zapadnih zemalja.⁶ U tom svjetlu, fokusiranje isključivo na muslimanske dobrovoljce predstavlja analitičku pristrasnost i historijsku selektivnost.

Danas postojeće selefijske grupe u Bosni i Hercegovini brojčano su veoma male, geografski ograničene, fragmentirane i društveno marginalne. One nemaju političku relevantnost niti značajan kulturni utjecaj. Pokušaji da se uspostavi bilo kakva veza između tih marginalnih skupina i kasnijih regrutacijskih mreža tzv. Islamske države predstavljaju empirijski neutemeljenu, ali istovremeno i tvrdnju s mogućim političkim implikacijama. Iako su strani borci donijeli određene fundamentalističke ideje, njihov demografski, politički i kulturni značaj ostao je ograničen i ne odgovara preuveličanim prikazima kakvi se sugeriraju u članku.

⁴ Darryl Li, *The Universal Enemy: Jihad, Empire, and the Challenge of Solidarity*, Stanford University Press, 2020.

⁵ “Grčki borci koji se i dalje hvale Srebrenicom uživaju nekažnjivost”, *Balkan Transitional Justice*, 23. 7. 2023; <https://balkaninsight.com/sr/2023/07/10/grcki-borci-koji-se-i-dalje-hvale-srebrenicom-uzivaju-nekaznjivost/> (Pristup: 11. 2. 2026).

⁶ “Ko su bili strani plaćenici u HVO?”, *Al Jazeera Balkans*, 25. 4. 2019; <https://balkans.aljazeera.net/opinions/2019/4/25/ko-su-bili-strani-placenici-u-postrojbama-hvo> (Pristup: 11. 2. 2026).

Tvrdnja: Sarajevo se “nacionalizira u bošnjačko-muslimanskom smislu” i trajno gubi multikulturalni karakter

Tvrdnja da se Sarajevo “nacionalizira u bošnjačko-muslimanskom smislu” i da trajno gubi svoj multikulturalni karakter predstavlja tendencioznu i historijski neodrživu interpretaciju koja zanemaruje ključne uzroke demografskih promjena. Činjenica da je Sarajevo danas većinski bošnjačko nije rezultat poslijeratne ideološke nacionalizacije, nego direktna posljedica srpske agresije, sistematskih etničkih čišćenja, 1.425 dana duge opsade te masovnog progona i raseljavanja stanovništva tokom rata. Uz to, bitno je podsjetiti da je i prije agresije na Bosnu i Hercegovinu, Sarajevo bilo većinski bošnjačko.

Institucije, muzeji, obrazovni programi i političke strukture Sarajeva i dalje su ustavno zasnovani na multietničkom principu, što opovrgava tezu o planskom “projektu nacionalizacije”. Mnogi građani napustili su grad ne zbog politike nove bosanske vlasti, već zbog straha za vlastiti život u opkoljenom gradu bez struje, vode i hrane, izloženom svakodnevnom granatiranju i snajperskoj vatri od strane srpskih snaga koje su grad držale pod opsadom.

Istovremeno, dio srpskog stanovništva napustio je Sarajevo iz straha od odmazde, pod utjecajem ratne propagande ili uslijed direktnog pritiska vlasti bosanskih Srba, koje su politički organizirale iseljavanje Srba iz dijelova grada pod kontrolom Federacije.⁷ Ovi ključni faktori u članku se u znatnoj mjeri zanemaruju. Današnja etnička struktura Sarajeva prvenstveno je rezultat rata i nasilja, a ne namjerne “bošnjačko-muslimanske nacionalizacije”.

Jugoslavenski ratovi doveli su i do redefinicije regionalnih centara gravitacije. Dok su prije rata mnogi bosanski Srbi studirali u Zagrebu, a stanovnici istočne Bosne ili zapadne Srbije odlazili u Sarajevo, danas su migracijski obrasci snažno vezani za etničku pripadnost. Za većinu Srba referentni centri su Banja Luka, Novi Sad ili Beograd; za većinu Hrvata zapadni Mostar i Zagreb; za većinu Bošnjaka Sarajevo. Osim nekoliko državnih institucija decentralizirane Bosne i Hercegovine, u Sarajevu se više ne odlučuje o političkom, ekonomskom ili kulturnom životu većine Srba i Hrvata u zemlji.

Također je važno istaći da u općinama s bošnjačkom većinom, demokratskom voljom građana, nerijetko za načelnike ili gradonačelnike bivaju izabrani Srbi ili Hrvati. U proteklih trideset godina gradonačelnici Sarajeva, izabrani na slobodnim izborima, dolazili su iz svih konstitutivnih naroda.

⁷ “Kako je Momo Krajišnik rastjerao sarajevske Srbe”, *Peščanik*, 31. 8. 2013, <https://pescanik.net/kako-je-momo-krajsnik-rastjerao-sarajevske-srbe/> (Pristup: 8. 2. 2026).

Tvrdnja: Sarajevo se zbog investicija iz zemalja Zaljeva pretvara u “panislamski grad”

Tvrdnja da se Sarajevo zbog investicija iz zemalja Zaljeva pretvara u “panislamski grad” također je empirijski neutemeljena i počiva na problematičnoj zamjeni ekonomskog prisustva s ideološkim utjecajem. Investicije iz zaljevskih zemalja dominantno su usmjerene na turizam i nekretnine i ne pokazuju karakteristike sistematske kulturne islamizacije.

Političke institucije, pravni poredak i javni život Sarajeva ostaju strogo sekularni. Zakonodavstvo i administrativna praksa nisu doživjeli religijsku transformaciju. Istraživanja religijske prakse pokazuju relativno nizak nivo redovnog odlaska u džamije, umjerene stope posta tokom ramazana i izraženu sekularnu samoidentifikaciju, znatno niže nego u mnogim većinski muslimanskim društvima.

Teza da investicije iz muslimanskih zemalja automatski proizvode “panislamski karakter” grada predstavlja analitičku pogrešku koja prenaplašava vidljive religijske simbole, a zanemaruje strukturnu realnost sekularnog i pluralnog urbanog prostora. Ekonomska prisutnost nije isto što i ideološka transformacija.

Tvrdnja: Sve strane su prije rata podjednako koristile “religijsku propagandu”

Izjednačavanje svih strana u pogledu upotrebe “religijske propagande” uoči rata predstavlja historijski neutemeljenu i analitički problematičnu interpretaciju. Raspad Jugoslavije obilježen je asimetričnom mobilizacijom, u kojoj su srpski nacionalistički ideolozi i od države kontrolirani mediji igrali centralnu i eskalirajuću ulogu.⁸

Takva propaganda stvorila je ideološki okvir za ekspanzionističke ciljeve i etnička čišćenja, koja su kasnije većinom provodile snage bosanskih Srba uz podršku Beograda, činjenica potvrđena presudama Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju i u presudi Međunarodnog suda pravde. Iako je nacionalistička retorika postojala u svim zajednicama, izjednačavanje briše razlike u obimu, institucionalnoj podršci i posljedicama te propagande, te

⁸ Opširnije o procesu disolucije Jugoslavije i formiranju paralelnih struktura u Bosni i Hercegovini pod vodstvom Srpske demokratske stranke, vidjeti u: Muamer Džananović, Jasmin Medić, Hikmet Karčić, *Nastanak Republike Srpske: od regionalizacije do strateških ciljeva (1991-1992)*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Univerzitet u Sarajevu – Institut za historiju, Sarajevo 2023; Robert J. Donia, *Porijeklo Republike Srpske 1990–1992. – opšti kontekst*, (Izjava vještaka objelodanjena Međunarodnom krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju shodno pravilu *bis 94*), Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju, Den Haag 2002.

zanemaruje utvrđeni pravni i historijski konsenzus o nejednakoj odgovornosti za planiranje i provođenje sistematskih zločina.

Tvrdnja: Saudijska Arabija, Iran, UAE i Sudan “slali su oružje”

Takva tvrdnja da su Saudijska Arabija, Iran, Ujedinjeni Arapski Emirati ili Sudan, uprkos embargu Ujedinjenih nacija, slali oružje u Bosnu i Hercegovinu, predstavlja nastojanje da se složene činjenice o zbivanjima u Bosni i Hercegovini reduktivno i pojednostavljeno prikažu. Iako su neke većinski muslimanske države pružile prikrivenu podršku bosanskoj vladi, obim i karakter te pomoći znatno su se razlikovali.

Učešće Irana te ograničene isporuke iz Turske dokumentirani su, dok su navodi o direktnim isporukama iz Saudijske Arabije, UAE, Kuvajta, Egipta ili Sudana historijski sporni i nemaju pouzdanu nezavisnu potvrdu.

Vojna pomoć stizala je tek nakon 1992. godine, kada je bošnjačko civilno stanovništvo već bilo izloženo masovnim zločinima, ubistvima, silovanjima, pljačkama i protjerivanjima. Do kraja 1992. godine više od 80% teritorije Bosne i Hercegovine bilo je “očišćeno” od Bošnjaka. Njemačka i Austrija primile su veliki broj izbjeglica, od kojih najveći broj Bošnjaka.

Čak i nakon pristizanja ograničene vojne pomoći, Armija Republike Bosne i Hercegovine nije raspolagala kapacitetima za oslobađanje većeg dijela teritorije države. Dejtonski sporazum potpisan je upravo u trenutku kada su započele uspješne oslobodilačke operacije.

Neselektivno nabranje država sugerira koordiniranu i široku opskrbu koja u stvarnosti nije postojala. Pritom se zanemaruje činjenica da je najznačajnije probijanje embarga uslijedilo uz prešutnu toleranciju i logističku podršku pojedinih zapadnih država, posebno Sjedinjenih Američkih Država, koje su time presudno ojačale bosansku stranu. Humanitarna pomoć, finansijska podrška i vjerski programi imali su znatno veći značaj od samih isporuka oružja.

Političke i diskurzivne implikacije ovakvih interpretacija

Kako je već ranije istaknuto, argumentacija Marie-Janine Calic nosi rizik potencijalne instrumentalizacije od strane nacionalističkih i desničarskih aktera, kako u Bosni i Hercegovini, tako i šire u evropskom prostoru. Takve interpretacije mogu poslužiti kao politički resurs onima koji nastoje relativizirati opsadu Sarajeva te dodatno produbiti postojeće etničke podjele, pri čemu se retorički nadovezuju na nedavne istupe pojedinih evropskih desničarskih političara koji demografsku strukturu Bosne i Hercegovine problematiziraju kao

destabilizirajuću.⁹ U tom kontekstu valja podsjetiti da desničarske i populističke političke opcije iz pojedinih država članica Evropske unije, poput Alternative za Njemačku (AfD) u Njemačkoj, Slobodarske stranke (FPÖ) u Austriji, Rassemblement National (RN) u Francuskoj, Fidesza u Mađarskoj te stranke Smer u Slovačkoj - otvoreno artikuliraju antimuslimanske i antiislamske političke narative, uz istovremeno održavanje bliskih političkih odnosa s Miloradom Dodikom i rukovodstvom entiteta Republika Srpska. Riječ je o političkim subjektima koji su u pojedinim državama dio vladajućih struktura ili bilježe značajan politički rast, što dodatno naglašava važnost kritičkog razmatranja diskursa koji može biti percipiran kao normativno utemeljen u širem evropskom političkom prostoru.

Takav narativ ne može se svesti isključivo na antiislamski ili antimuslimanski diskurs; on istovremeno poprima i izrazito antibošnjačku dimenziju te, implicitno ili eksplicitno, pokazuje sklonost prema konceptima etničke fragmentacije Bosne i Hercegovine. Upravo zbog toga nužno je analizirati njegovu genezu, funkciju i moguće političke implikacije u savremenom evropskom kontekstu.

Zaključak

Tvrđnje Marie-Janine Calic objavljene u časopisu *ZEIT Geschichte* ukazuju na obrazac interpretacije koji se ne zasniva na uravnoteženoj historiografskoj i empirijskoj analizi, već na selektivnoj i subjektivnoj analizi ratnog i postratnog konteksta Bosne i Hercegovine. Tvrđnje o navodnom panislamskom projektu Alije Izetbegovića, o "reislamizaciji" društva, presudnoj ulozi mudžahedina, transformaciji Sarajeva u "panislamski grad" te o podjednako religijskoj propagandi svih strana relativiziraju složene političke i vojne procese i smještaju Bosnu i Hercegovinu u okvir ideološke i civilizacijske prijetnje. Teze Marie-Janine Calic proizvode narativ prema kojem je bošnjačko-muslimanska većina implicitno faktor destabilizacije, dok se savremene demografske i investicijske veze interpretiraju kao dokaz ideološke transformacije države. Time se fokus s analize konkretnih politika i institucionalnih procesa premješta na kulturno-identitetske pretpostavke, čime se reprodukuje paradigma sumnje prema jednoj zajednici i njenoj političkoj legitimnosti.

Stoga se ključno pitanje ne iscrpljuje u tačnosti pojedinačnih tvrdnji, već obuhvata i poruku koju ovako strukturiran skup interpretacija prenosi. Takva poruka Bosnu i Hercegovinu predstavlja kao strukturno problematiziran evropski

⁹ "Sarajevski historičari reagirali na tekst Marie-Janine Calic: 'Paušalno, netačno i zlonamjerno'", *Radio Sarajevo*, 3. 12. 2025, <https://radiosarajevo.ba/metromahala teme/sarajevski-historicari-reagirali-na-tekst-marie-janine-calic-pausalno-netacno-i-zlonamjerno/616656> (Pristup: 9. 2. 2026).

prostor, pri čemu se njezina demografska struktura implicitno konstruira kao faktor nestabilnosti. Upravo zbog toga nužno je analizirati ne samo sadržaj tih tvrdnji, već i diskurzivne obrasce koji oblikuju percepciju zemlje u savremenom evropskom kontekstu.

Summary

The claims made by Marie-Janine Calic, published in the magazine *ZEIT Geschichte*, point to an interpretative pattern that is not based on a balanced historiographical and empirical analysis, but rather on a selective and subjective analysis of the wartime and postwar context of Bosnia and Herzegovina. Claims regarding Alija Izetbegović's alleged pan-Islamic project, the "re-Islamization" of society, the decisive role of the Mujahideen, the transformation of Sarajevo into a "pan-Islamic city," and the supposedly equal religious propaganda of all sides relativize complex political and military processes, placing Bosnia and Herzegovina within the framework of an ideological and civilizational threat. Marie-Janine Calic's theses produce a narrative in which the Bosniak-Muslim majority is implicitly a destabilizing factor, while contemporary demographic and investment ties are interpreted as proof of the state's ideological transformation. This shifts the focus from the analysis of concrete policies and institutional processes to cultural and identity-based assumptions, thereby reproducing a paradigm of suspicion toward a specific community and its political legitimacy.

Therefore, the key issue is not exhausted by the accuracy of individual claims, but also encompasses the message conveyed by such a structured set of interpretations. Such a message presents Bosnia and Herzegovina as a structurally problematized European space, with its demographic structure implicitly constructed as a factor of instability. Precisely for this reason, it is necessary to analyze not only the content of these claims, but also the discursive patterns that shape the perception of the country in the contemporary European context.

BIBLIOGRAFIJA/BIBLIOGRAPHY

Knjige/Books:

1. Danilović Rajko, *Sarajevski proces 1983*, Bosanska riječ, Tuzla 2006.
2. Donia Robert J, *Porijeklo Republike Srpske 1990–1992. – opšti kontekst*, (Izjava vještaka objelodanjena Međunarodnom krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju shodno pravilu bis 94), Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju, Den Haag 2002.
3. Džananović Muamer, Medić Jasmin, Karčić Hikmet, *Nastanak Republike Srpske: od regionalizacije do strateških ciljeva (1991-1992)*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Univerzitet u Sarajevu - Institut za historiju, Sarajevo 2023.

4. Izetbegović Alija, *Islamska deklaracija*, Bosna, Sarajevo 1990.
5. Karić Amir, *Panislamizam u Bosni*, Connectum, 2006.
6. Kostić Ivan Ejub, *Između vere i nacije: Pokret Mladi muslimani 1939–1990*, Akademska knjiga, 2025.
7. Li Daryl, *The Universal Enemy: Jihad, Empire, and the Challenge of Solidarity*, Stanford University Press, 2020.

Članci/Articles:

1. Calic Marie-Janine, Jugoslawiens gebrochenes Herz: Durch den Bosnienkrieg werden Muslime und Christen zu Feinden, *ZEIT Geschichte*, Nr. 6, Hamburg 2025.

Internet:

1. „Grčki borci koji se i dalje hvale Srebrenicom uživaju nekažnjivost”, *Balkan Transitional Justice*, 23. 7. 2023; <https://balkaninsight.com/sr/2023/07/10/grcki-borci-koji-se-i-dalje-hvale-srebrenicom-uzivaju-nekaznjivost/>.
2. „Kako je Momo Krajišnik rastjerao sarajevske Srbe”, *Peščanik*, 31. 8. 2013, <https://pescanik.net/kako-je-momo-krajsnik-rastjerao-sarajevske-srbe/>.
3. „Ko su bili strani plaćenici u HVO?”, *Al Jazeera Balkans*, 25. 4. 2019; <https://balkans.aljazeera.net/opinions/2019/4/25/ko-su-bili-strani-placenici-u-postrojbama-hvo>.
4. „Sarajevski historičari reagirali na tekst Marie-Janine Calic: 'Paušalno, netačno i zlonamjerno“”, *Radio Sarajevo*, 3. 12. 2025, <https://radiosarajevo.ba/metromahala teme/sarajevski-historicari-reagirali-na-tekst-marie-janine-calic-pausalno-netacno-i-zlonamjerno/616656>.